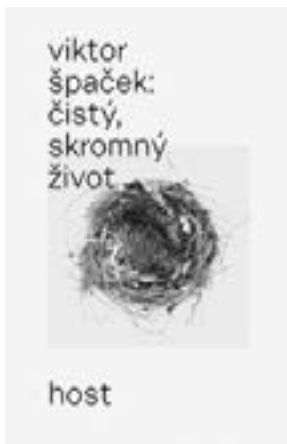

K

Kryštof Špidla

Čistá, skromná práce. Na okraji propasti

Viktor Špaček
Čistý, skromný život
Host, Brno 2022
182 stran

Texty z povídkového souboru Viktora Špačka *Čistý, skromný život* se vyznačují zvláštním typem odpojenosti od současného světa. Stávají se tak mimoděk možnou odpovědí na téma angažovanosti v literatuře. Hrdinové povídek jsou vesměs obráceni do sebe, vnitřně takřka nehybní, strnulí, pomalu stárnoucí, nikoli živí, ale přežívající. Svět často tvoří nepříjemnou kulisu, jejíž obrysy jako by se pouze dávaly tušit za matným sklem. Špačkovi protagonisté obvykle nepatří k hrdým selfmademanům pozdního kapitalismu — jsou spíše pasivními rutinéry a rutinérkami, trochu outsidersy, kteří už to „nějak doklepeou“. Ve Špačkově světě není klimatická změna, koronavirus ani válka: „Politici říkají, že se máme dobře, jako jsme se v historii nikdy neměli. Nikde žádná válka, HDP roste, peníze z Evropské unie.“ (s. 94)

Přesto je třeba rozlišovat texty, které jsou od současnosti odpojené, protože se pohybují v bezpečných vodách hotových soudů či dávno

uzavřených sporů, a texty, jejichž těžiště neleží vně, v exotických kulisách, ale ve vnitřní nutnosti. Prvním typem textů mohou být dnes kupříkladu nesmírně populární historické fikce z období dvacátého století, rozličné temné příběhy ze Sudet či všelijaké „boomerské“ litanie teskníci po světě, který snad ani nebyl. Druhým případem může být právě povídková kniha Viktora Špačka.

Vztahy a existence

Čistý, skromný život zřetelně navazuje na *Něco cirkusového*. Na rozdíl od Špačkova literárního debutu, v němž se objevují i velmi krátké prózy, jakési črty, či texty založené především na dialogu, současná sbírka představuje výhradně žánr povídky, jejíž základní výrazovou formou je, až na výjimky, osobní vyprávění na hranici vnitřního monologu. Od *Něčeho cirkusového* se liší důsledným využíváním ich-formy. Autor do obou sbírek zařazuje povídku „Pan Klíšťák“, nicméně právě gramatická osoba vyprávěče oba texty, jinak identické, odlišuje. V tomto souboru povídek už hlavní hrdinka, stárnoucí žena se syndromem opuštěného hnízda, mluví sama za sebe.

Obě povídkové sbírky spojuje také téma partnerského vztahu. I když hovořit v případě Špačkových povídek o vztahu je poněkud nadnesené. Jakkoli jeho postavy žijí mezi lidmi,

zůstávají žalostně samy. V panelákovém bytě na sídlišti Lhotka, opuštěném domku u trati kdesi u Brna, na šumavské chalupě...

„Když jsou dva lidé ‚nekompatibilní‘, musí se rozejít, to najdete v Psychologii dnes. Ale co když jste nekompatibilní se ženou svého života?“ ptá se vypravěč v povídce „Zásuvka“ (s. 38). A co když kompatibilita není možná, chtělo by se zeptat. Dvojice ve Špačkových povídkách obvykle vytváří jakýsi protipól: činorodý — pasivní, silný — slabý, mírný — vzteklý, životaschopný — umírající za živa. Důvody vzniku vztahu pominuly, zůstává jen nutnost, nerozhodnost či neschopnost činu.

Jakkoli se může zdát, že jsou Špačkovy povídky především těžká existenciální sousta, mívají rozličný ráz. Hned první povídka „V tom přesvědčení jsem žil“ je vtipně sarkastické setkání dvou málo pravděpodobných figur — poněkud lhostejného manžela s milencem vlastní manželky, mohutným, chlapáckým, ale značně nevyrovnaným motorkářem. S mrazivým a docela zasutým humorem se setkáme také v povídce „Kostěj“. Machistický DJ v ní, navzdory vnitřní nechuti, nakonec podléhá dominantní manželce. Dobře mu tak, říkáme si téměř škodolibě. Jiné povídky se vyznačují něžnou křehkostí. Mohou to být jak povídky „Pan Klíšťák“, „Kotva“, nebo třeba text

„Je dobré si občas uvědomit pravdu“, v němž odevzdanému vdovci opakovaně narušuje jeho „kruhy“ vpád energické sestry. Vypravěčovy prožitky jsou však ambivalentní. Na jedné straně se cítí vyrušen ze svého klidu, na druhé straně má sestru rád a vlastně ji za její nekomplikovanou obstarávající existenci obdivuje.

Tyto v podstatě heideggerovské motivy (přece jen existencialismu nakonec neunikneme), ať už jde o obstarávání, či pobyt, jsou ve Špačkových prózách implicitně přítomné. Úspěšný designér je v povídce „Notýsek“ konfrontován jednak s vlastní ztrátou motivace k tvorbě, jejímž spolehlivým zabíječem se stává prozaická každodennost rodinného života, ale především se stařeckou demencí vlastní babičky v domově seniorů v rodné České Třebové. Její pevné objetí na konci povídky, stejné, jako bývala dávná objetí v dětství a mládí hlavního hrdiny, by mohlo být impulzem, který by jej vrátil zpět ke starosti o svět či angažovanému bytí. Kondicionál je však vzhledem ke kompulzivní povaze postavy namístě. Kompulze je mimochodem jedním z příznaků vykořenění protagonistů povídek, ať už se jedná o pití, přejídání či brání prášků na spaní.

A zase Balabán

A ještě jedna charakteristika je společná většině postav. Nejsou schopny být šťastné. Svírá je neodůvodněná úzkost, netrpělivost, přemáhaný vztek, pocit marnosti a nulové ambice. Ačkoli to není v textu výslovně řečeno, motto většiny Špačkových hrdinů by mohlo znít: Dejte mi už všichni pokoj...

Již více než desetiletí je možné pojmenovat jeden proud české prózy — především na poli existenciálně laděné povídky — jako balabánovský. I když to může znít jako nadužívané klišé, v případě tohoto povídkového souboru je snad podobná charakteristika namístě. Autor se k ní ostatně explicitně hlásí v povídce „Prádelna“: „Aby nám ten život zase jednou řezal, říkám si s Balabánem a rázně větším kalhoty a trička na šňůru v suterénní prádelně.“ (s. 171)

Texty obou autorů nebývají ostře vypointované. Ty Špačkovy končí obvykle jediným gestem („Ruka

na rameni“, „Notýsek“), náhlým zjištěním („V tom přesvědčení jsem žil“, „Je dobré si občas uvědomit pravdu“, „Prádelna“) či stažením do sebe.

Výjimku tvoří titulní povídka. V ní webdesignér a partner operní zpěvačky nakonec svou frustraci z vlastního selhání a nahromaděnou agresi projeví rvačkou s kolegou své družky. Obecně lze ale říci, že nejčastějším řešením bezvýchodné situace je pro Špačkovy postavy útek či rezignace.

Dalším charakteristickým rysem Špačkových povídek je jazyková úspornost. Snad že je vycvičen i v lyrice, dokáže se vyvarovat nadbytečnosti. Ona mrazivá bezvýchodnost životů jeho hrdinů bývá vyjádřena lakonicky a bez patosu: „Niměně hrozné sny se mi zdávaly a prášky jsem bral už předtím, v dobách, kdy jsem jenom nevěděl, kde a s kým v noci moje žena je, v dobách, kdy jsem se převaloval sám na posteli a chlad našeho domova mi pronikal až do morku kostí.“ (s. 19)

Pouštět vztahů ovšem nejlépe charakterizuje drobná situace z povídky „Zásuvka“: „Pak u toho bude nahlas sténat a křičet, a když ji upozorním, že to musí její manžel slyšet, protože má okno do ložnice přímo nad námi, odvěti: no právě — a její hlas bude náhle úplně strážlivý.“ (s. 35) A opět platí, že méně je více — málo slov, a přitom je vše průzračně jasné.

Jde o zdánlivě jednoduchou vypravěčskou strategii. Lehce nahodit a čekat, až se čtenář chytí. Použít jen několik rekvizit, omezený prostor, ať už jde o místo, či stěny vypravěčovy hlavy, nesažít se o nějaký realistický popis se všemi detaily, nehodnotit, nemít vše pod kontrolou, ale jen občas osvěcovat zaprášené kouty. Podíváme-li se ovšem také na Špačkovu výtvarné dílo, neunikneme nám, že úspornost a jistá strohost jsou základním prostředkem autora sebevyjádření. Rýžové koště v jedné z jeho instalací mluví za sebe stejně jako zvuk koštěte v povídce „Je dobré si občas uvědomit pravdu“.

Angažovaná literatura?

A jak se to vůbec má s aktuálním světem a Špačkovými povídkami? Má vůbec smysl próza, která jako by visela ve vzduchoprázdnu a možná až ostentativně mýjela témata, jež

takříkajíc hýbou současností? Jistěže ano. Právě proto, že definují úděl moderního člověka — ne ve vztahu k historickým událostem, ale člověka o sobě —, mohou podobné texty pomoci nacházet cestu z odcizení. Žádný z hrdinů *Čistého, skromného života* není bezesbytku sympatický, každý z nich by mohl žít účelněji, lépe, bez sebeklamu. Ale právě proto, že to nedělají, umožňují nahlédnout skrze propast vědomí postavy do propasti vlastní. Vědomí této propasti je předpokladem k hledání smyslu, tedy angažovanosti nad vlastním životem.

Přece jen se ale Viktor Špaček dotýká jednoho navýsost současného tématu. Jeho povídky se soustředí na vztahy žen a mužů. Z tohoto pohledu jde o prózu značně emancipovanou. Jistě, statisticky jsou vypravěčkami ženy jen v necelé třetině povídek. Ale i v ostatních jsou ženské hrdinky hybatelkami děje. Rozkročeny mezi megerou a andělem drží své životy poněkud pevněji ve svých rukou než jejich mužské protějšky. A přitom je naprosto zřejmé, že autor neplní nějaké zadání doby, ale poctivě se noří do myšlenkového a volního světa svých postav. Nemusí proklamovat teze o dvojnásobném pracovním zatížení, o tlaku společnosti na to mít dítě, o problematice nerovnosti a podobně. Jemu stačí nechat své postavy žít.

Povídková sbírka *Čistý, skromný život* je organickým pokračováním autorovy předchozí tvorby. Název souboru do značné míry definuje jeho obsah — povídky jsou čisté, skromné a také poctivé. Nepřinášejí vysloveně nová témata. Jejich smysl je ve znovunalézání základních otázek po smyslu, po tom, jak — řečeno s Janem Švankmajerem — přežít svůj život. Ačkoli hrdinům a hrdinkám Špačkových povídek mnoho naděje nezbyvá, není dojem z jejich četby beznaděj. Texty Viktora Špačka mají smysl.

Autor je bohemista.

